

УДК 338;69.003

ФОРМУВАННЯ БУДІВЕЛЬНИХ КЛАСТЕРІВ В МЕЖАХ РЕГІОНУ**Цепенюк Н.М.**

Тернопільський державний технічний університет ім. І. Пулюя

Обоснована целесообразность формирования строительного кластера для выхода строительного комплекса Тернопольской области из кризисных условий хозяйствования и эффективного развития. Определены условия, задачи и перспективы создания такого рода структуры в строительном комплексе области.

Ключевые слова: *строительный кластер, эффективное развитие, строительный комплекс.*

The expediency of formation of building cluster to help building complex of Ternopil region get out of crisis conditions and efficiently develop in future is grounded. The conditions, problems and prospects for formation of such structure in regional building complex are determined.

Key words: *building cluster, efficient development, building complex.*

Постановка проблеми. Будівельний комплекс є однією з найважливіших складових економіки країни, ефективного функціонування якого є передумовою перспективного розвитку народного господарства в цілому. Кризові тенденції в світовій та вітчизняній економіці значно сповільнили розвиток будівництва. Згідно даних Держкомстату [1] обсяг виконаних будівельних робіт по Україні за січень-вересень 2009 року становить лише 47,6% від показників попереднього року.

Критична ситуація склалась і на рівні регіонів, зокрема, стосовно Тернопільської області. У січні-вересні 2009 року в Тернопільській області виконано будівельних робіт на суму 355886 тис. грн., що становить 59% показників цього ж періоду 2008 року [2]. Встановлено, що основними чинниками уповільнення динаміки розвитку будівельного комплексу в області є прояви загальнодержавної економічної кризи. До них належать: суттєві валютні коливання, криза ліквідності банківських установ, скорочення внутрішнього платоспроможного попиту.

Забезпечення виходу будівельного комплексу з кризових умов господарювання та перспективного розвитку можливе при впровадженні нових форм взаємовідносин підприємств галузі, влади, громадськості, науково-освітніх установ, зокрема, в якості будівельних кластерів.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженням формування та розвитку кластерних систем у будівельному комплексі займалися ряд вітчизняних та зарубіжних науковців: В.А. Третяк, М.П. Войнаренко, М.В. Малий, В.О. Демідіон, І.В. Огородник, В.Я. Проценко, Т.А. Шиндіна, Є.С. Моїсеєнко, А.В. Воронін, Е.В. Дурандіна, В.А. Чеванін, Л.Н. Асаул. Проте додаткових досліджень потребує визначення поняття будівельного кластера та умов його формування в межах регіону.

Метою даного дослідження є уточнення визначення будівельного кластера в рамках регіону та дослідження можливостей формування такого роду структури в межах Тернопільської області.

Основний матеріал дослідження. Зародження теорії кластерів в економічній науці знаходить своє відображення ще в кінці XIX ст. в ідеях А. Маршалла стосовно „локалізованої промисловості” – концентрації спеціалізованих галузей на окремих територіях [3].

Детально кластери були вивчені М. Портером у 80-х роках XX століття. М. Портер визначає поняття кластера як групу географічно близьких взаємопов’язаних компаній і зв’язаних з ними організацій, що функціонують в певній сфері і характеризуються спільністю діяльності і взаємодоповнюваністю один одного. Автор характеризує кластер як нову модель об’єднання підприємств, що дозволяє отримати конкурентні переваги від сукупності таких чинників як географічне положення, взаємодія, спеціалізація, інновація. За словами М. Портера: „Кластери краще ніж галузі використовують важливі зв’язки, взаємодоповнюваність галузей, поширення технологій, досвіду, інформації, маркетинг... Бачення ситуації через галузь чи вузький сектор має тенденцію деформувати конкуренцію, в той час як підхід з позиції кластера фокусує на посиленні конкуренції” [4, 265-266].

За останні десятиліття ідея створення кластерів знайшла своє застосування фактично в усіх країнах світу, враховуючи не лише країни Євросоюзу, США, Японію, а й Південної Америки, Східної Європи, Африки. На сьогодні кластерна модель є однією з найефективніших форм досягнення конкурентних переваг.

Аналіз наукової літератури дозволив виявити деякі відмінності у трактуванні поняття „будівельний кластер”.

Згідно з Моїсеєнко Є.С., кластер в будівельному комплексі – це група географічно взаємозв'язано розміщених взаємодіючих будівельних підприємств та зв'язаних з ними комерційних організацій, що діють в будівельному комплексі та випускають конкурентоспроможну продукцію [5, 20]. В цьому означенні автором не вказано місце влади та громадськості як важливих складових кластера.

Акцентуючи увагу на синергетичному ефекті від об'єднання, Воронін А.В. визначає будівельний кластер на рівні регіону як зосередження в географічному районі групи суб'єктів, що взаємодіють з приводу реалізації інвестиційних проектів виробництва будівельної продукції, взаємозалежних в задоволенні індивідуальних інтересів, які дозволяють отримати для цих суб'єктів сумарний синергетичний ефект, що сприяє підвищенню якості життя населення і, в цілому, росту конкурентоспроможності регіону [6, 17].

Шиндіна Т.А. визначає будівельний кластер як тимчасову структуру функціональних учасників будівельного бізнесу, в рамках якої діють життєздатні сконцентровані навколо виробничо-територіального „ядра” утворення, що володіють здатністю в рамках єдиного простору отримувати ефект від масштабу спільної економічної діяльності у відповідності з загальною ідеєю і проектними цілями. Автор зосереджує увагу на обов'язковій наявності в структурі будівельного кластера ядра, навколо якого і утворюються на основі побудови міжфірмових взаємовідносин різні об'єднання [7, 21].

В контексті нашого дослідження визначимо будівельний кластер в рамках регіону як просторово локалізованого об'єднання учасників інвестиційно-будівельного процесу, підприємств промисловості будівельних матеріалів та інших суміжних з будівництвом галузей, науково-дослідних інститутів, освітніх закладів, банківських та інших кредитних установ, громадських організацій, органів місцевої влади з метою підвищення рівня конкурентоспроможності будівельної продукції та зростання економіки регіону в цілому.

Ефективне функціонування кластерних структур в будівництві залежить від ряду чинників, до основних з яких належать: розвиток будівництва в даному регіоні, наявність попиту на будівельну продукцію, ініціатива керівників підприємств будівельного комплексу та владних структур стосовно пошуку нових форм співпраці, рівень економічної стійкості, стабільності та надійності функціонування підприємств будівельного комплексу, наявність підприємств-лідерів, які б могли сформувати ядро будівельного кластера, наявність і концентрація трудових ресурсів, кадровий потенціал діючих підприємств будівельного комплексу, наявність освітніх закладів відповідного профілю, інвестиційна привабливість регіону, рівень розвитку промисловості, соціальної сфери тощо.

Дослідження стану та перспектив розвитку промисловості будівельних матеріалів та будівництва Тернопільської області показали доцільність формування в межах області будівельного кластера. Перспективи створення такої структури обумовлюються рядом причин. До них належать:

1. Наявність високоякісної доступної сировини для виробництва будівельних матеріалів. Тернопільська область володіє значними запасами вапняків, крейди, гіпсу, керамічної сировини. Зокрема, в області запаси гіпсу та ангідриту становлять 16,67% загальноукраїнських показників. Також виявлено значні поклади цементної сировини в Монастириському та Бережанському районах. Розвиток будівельного кластера та концентрація інвестицій дозволить створити передумови для будівництва цементного заводу. На даний час здійснення такого проекту є неможливим через брак коштів та відсутність належної консолідації підприємств будівельного комплексу, зниження попиту на будівельну продукцію та падіння темпів будівництва внаслідок економічної кризи. Проте за умови формування будівельного кластера з'явиться потреба та можливості для реалізації вказаного проекту.

2. Значний імпорт продукції промисловості будівельних матеріалів із сусідніх областей та з інших країн. Формування будівельного кластера в межах області дозволить підвищити конкурентоспроможність вітчизняних виробників будівельних матеріалів, сформувати чіткі взаємовідносини в зв'язках постачальників та будівельних підприємств, дозволить впроваджувати інновації у виробництво на основі енергоефективних технологій.

3. Високі ціни на житло. Використання власних сировинних ресурсів, географічна концентрація виробництва дозволить зменшити собівартість будівництва та підвищити його якісні характеристики.

4. Наявність мережі вищих навчальних закладів і професійно-технічних училищ з випуску фахівців будівельних спеціальностей. В 2008 році на базі Тернопільського державного технічного університету імені І. Пулюя створено кафедру будівельної механіки, де розпочато підготовку фахівців орієнтованих на загальне будівництво споруд промислового та цивільного призначення; розроблення архітектурно-планувальних та конструкторських проектів; дослідження у галузі розрахунків на міцність та стійкість складних просторових конструкцій; використання комп'ютерних автоматизованих систем у галузі будівельної індустрії; розроблення сучасних моделей техніко-економічного аналізу господарської діяльності будівельних підрядних організацій та підприємств будівельної індустрії. Та-

кож університетом планується розширити підготовку фахівців будівельних спеціальностей на основі створення профільного факультету. У Тернопільському національному економічному університеті проводиться навчання фахівців з обліку та аудиту в будівництві. В області також функціонує ряд коледжів та професійно-технічних училищ, які готують фахівців будівельних професій.

5. Обмеження іпотечного кредитування та відсутність у будівельних підприємств належного фінансування для реалізації будівельних проектів. Саме формування будівельних кластерів є одним з інструментів виходу будівельної галузі з кризового стану. Оскільки кластер передбачає співпрацю як постачальників, виробників, споживачів, так і структур банківського сектору, влади та громадськості. Завдяки наявності синергетичного ефекту така форма взаємовідносин дозволяє значно краще акумулювати інвестиційні потоки та створювати сприятливе середовище для реалізації будівельних проектів.

Формування будівельного кластера в Тернопільській області передбачає вирішення ряду завдань:

1. Проведення семінарів, конференцій, круглих столів для інформування бізнесових структур стосовно можливості створення будівельного кластера. Формування переговорної площадки для учасників будівельного кластера – підрядних будівельних організацій, проектних підприємств, підприємств промисловості будівельних матеріалів, банківських та інших кредитних установ, громадських організацій, науково-дослідних та освітніх установ, органів місцевої влади.

Перші кроки в даному напрямі вже розпочаті. На базі Тернопільського інституту соціальних та інформаційних технологій в червні 2008 року було проведено міжнародну науково-практичну конференцію „Будуємо нову Європу: будівельні кластери та стратегії розвитку регіонів при підготовці до Євро-2012” [8]. В рамках конференції проаналізовано можливості діяльності будівельних кластерів в Україні з використанням досвіду Європейського Союзу, зокрема, Польщі.

2. Визначення загальної для будівельного кластера системи стандартів якості сировини та готової продукції.
3. Вирішення питань, пов'язаних з підготовкою кадрів для будівельного кластера спільно із освітніми закладами.
4. Підвищення інноваційної активності підприємств кластера шляхом зменшення енергоємності виробництва будівельних матеріалів, виготовлення енергоефективних будівельних матеріалів, впровадження інновацій у проектування нових будівель та споруд.

Для належної координації інноваційної активності необхідна співпраця з науковими установами. Зокрема, для ефективного обміну інформацією між членами кластера, управління процесом створення та впровадження інновацій необхідним є формування центру координації інноваційної діяльності. В ролі такого центру може виступити діюча при Тернопільському державному технічному університеті ім. І. Пулюя структура – Центр трансферу технологій (ЦТТ). На сьогодні ЦТТ проводить роботу за напрямками [9]:

- трансфер прогресивних технологій та високотехнологічної продукції;
- зв'язок промисловості та наукового потенціалу;
- науково-дослідна діяльність із залученням провідних спеціалістів;
- сертифікація продукції й незалежна оцінка нових проектів;
- пошук і залучення інвесторів для завершення і комерціалізації науково-технічних розробок та результатів науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт;
- інжинірингові та консалтингові послуги;
- правове забезпечення процесу комерціалізації наукових розробок;
- економічне обґрунтування та супровід технічних розробок та проектів;
- створення каталогу патентів, свідоцтв з коротким описом суті «ноу - хау».

В рамках будівельного кластера ЦТТ може виконувати роль координатора інноваційної діяльності. Для цього до діяльності ЦТТ потрібно залучити науковців кафедри будівельної механіки, а також спеціалістів відповідних спеціалізованих науково-дослідних установ області, коледжів.

Формування будівельного кластера в області зумовить:

1. Створення інфраструктури інноваційної діяльності, що забезпечить підвищення конкурентоспроможності будівельної продукції та продукції промисловості будівельних матеріалів.
2. Ефективне впровадження інновацій в будівельному комплексі. Об'єднання підприємств у будівельний кластер дозволить створювати нові інноваційні види будівельної продукції та послуг, реалізуючи масштабні інвестиційно-будівельні проекти.
3. Організацію на високопрофесійному рівні консалтингових, юридичних, інжинірингових послуг для ефективного розвитку підприємств будівельного кластеру.

4. Розвиток промисловості будівельних матеріалів, що забезпечуватиметься наявністю значних власних сировинних ресурсів, з одного боку, та зростаючим попитом на місцеві будівельні матеріали з боку підприємств будівельного кластера.

5. Реалізацію перспективних для регіону інвестиційних проектів, здійснення яких неможливе без об'єднання зусиль влади, громадськості та бізнесу.

6. Підвищення інвестиційної привабливості регіону, що зумовить стабільний розвиток економіки області в цілому.

7. Зростання об'ємів інвестицій в будівництво сприятиме оновленню матеріально-технічної бази будівельного комплексу та забезпечить вихід продукції промисловості будівельних матеріалів кластеру на зовнішні ринки .

8. Організацію системи освіти відповідно до потреб ринку. Адаптація навчальних закладів, що готують фахівців будівельних спеціальностей, до наявних потреб ринку робочої сили, що є основою працевлаштування випускників на відповідних підприємствах будівельного кластера.

Висновки. В результаті проведеного дослідження обґрунтовано, що для виходу будівельного комплексу Тернопільської області з кризових умов, відновлення та подальшого зростання обсягів будівництва, розвитку підприємств промисловості будівельних матеріалів перспективним є формування будівельного кластера.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Головне управління статистики у Тернопільській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ternstat.tim.net.ua/>.
3. Маршалл А. Принципы экономической науки: в 6 книгах [Электронный ресурс] / Маршалл А. - Книга 4. Факторы производства. Земля, труд, капитал и организация. – Режим доступа: http://www.gumfak.ru/econom_html/marshall/content.shtml.
4. Портер Майкл Э. Конкуренция / Портер Майкл Э; пер. с англ. – М.: Издат. дом «Вильямс», 2005. – 608 с.
5. Моисеенко Е.С. Управление строительным комплексом субъекта российской федерации как экономической системой: автореф. дис. на получение науч. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.05. «Экономика и управление народным хозяйством» / Е.С. Моисеенко. – Саратов, 2007. –23 с.
6. Воронин А.В. Теория и методология стратегического управления инвестиционно-строительным комплексом региона в условиях конкурентной среды: автореф. дис. на получение науч. степени доктора экон. наук: спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством: экономика, организация и управление предприятиями, отраслями, комплексами (строительство); региональная экономика» / А.В. Воронин. – Санкт-Петербург, 2008. – 37 с.
7. Шиндина Т.А. Методологические основы развития строительного комплекса и оценки межфирменных взаимоотношений : автореф. дис. на получение науч. степени доктора экономических наук: 08.00.05 [Электронный ресурс] / Шиндина Татьяна Александровна. – Москва, 2008. – 42 с. – Режим доступа: <http://diss.rsl.ru>.
8. Міжнародна науково-практична конференція „Будуємо нову Європу: будівельні кластери та стратегії розвитку регіонів при підготовці до Євро-2012” [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.tisit.com.ua/static/science/scientific_conferences/conf.
9. Центр трансферу технологій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tstu.edu.ua/ctt/index.html>.